

Лотоцька І. В.

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛУ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

У статті аналізується феномен соціального потенціалу студентської молоді як одного з головних чинників формування гуманістичного типу особистості, розкрито сутнісний і предметний зміст поняття соціального потенціалу, визначено його основні структурні компоненти.

В статье анализируется феномен социального потенциала студенческой молодежи как одного из главных факторов формирования гуманистического типа личности, раскрыто сущностное и предметное содержание понятия социального потенциала, определено его основные структурные компоненты.

In the article the phenomenon of social potential of student young people is analysed as one of main factors of forming of humanism type of personality, essence and subject maintenance of concept of social potential is exposed, certainly him basic structural components.

Аналіз перспектив вільного розвитку Української держави вимагає серйозного переосмислення ціннісних пріоритетів людини, які мають безпосереднє відношення до процесу розвитку індивіда, становлення його як особистості, насамперед молоді як соціально-демографічної спільноти, що є "ядром" структури розвитку сучасної цивілізації.

Як відомо, трансформаційні зміни мають як позитивний, так і негативний характер. Інтенсивні соціальні зміни сьогодення спричинили руйнацію традиційних форм соціалізації і соціальних орієнтирів молоді, що в свою чергу, сприяє втраті відчуття зв'язку з суспільством, укоріненню девіантної та саморуйнівної поведінки.

Потребують відповіді питання, сформульовані дослідниками Р. Зрайко та Л. Карп'юк, як гармонійно поєднати в особистості нашу культурну традицію з умінням ефективно діяти в сучасному глобалізованому світі [4, с. 114] та яким чином забезпечити досягнення особистістю високого рівня соціальної культури.

У той час, коли соціальні інститути не можуть сприяти позитивному становленню особистості, одним із найефективніших механізмів формування її соціальної культури стає інститут освіти, зокрема вищої.

Як слушно зазначає Т. Кравченко, саме студентський вік характеризується динамічним оволодінням різними соціальними ролями, розвитком основних соціогенних потенцій особистості майбутнього фахівця: професійних, світоглядних і громадських якостей, професійних здібностей, інтелекту, рис характеру, мотиваційної сфери та усієї системи ціннісних орієнтацій [5, с. 61]. Зважаючи на це, студентська молодь має всі підстави для здобуття пріоритетних позицій у соціальній структурі українського суспільства, стати суспільною елітою.

Мета нашої статті – аналіз процесів формування гуманістичного типу особистості, здатної до розв'язання проблем адаптації до соціокультурного середовища, тобто особистості з розвиненим соціальним потенціалом.

Однак, практично, формування соціального потенціалу студентів у переважній більшості вищих навчальних закладів розглядається як дещо другорядне у процесі фахової підготовки спеціаліста, вирішуються лише поодинокі питання цієї проблеми за допомогою впровадження певних курсів та спецкурсів й проведенням виховної роботи. Це вказує на відсутність такої моделі, структура якої повністю відображала б весь аспект формування та реалізації соціального потенціалу, з'ясовувала рушійні сили, закономірності та форми цих процесів.

Поняття "*потенціал*" традиційно використовується низкою гуманітарних (філософією, психологією, педагогікою, соціологією) та природничих наук (фізикою, хімією, геологією, фізіологією та ін.). Активне використання його у наукових дослідженнях ученими сучасності відображає складну структурованість та множинність підходів до його проблематики.

З'ясуванню сутності феномена *соціального потенціалу* особистості присвячено дослідження багатьох вчених (В. Вербець, О. Власова, В. Виноградова, Н. Левковська, Л. Савченко, О. Назарук, С. Трубич, З. Пушкар, О. Стрельник).

Так, В. Вербець вважає, що *соціальний потенціал* молоді об'єднує в собі інтелектуальні, професійні, кваліфікаційні, духовно-творчі та морально-етичні ресурси життєдіяльності молоді особи, і його потужність повною мірою залежить від можливостей та ефективності реалізації цих ресурсів, що впливає на поведінку індивіда, на його мотиви у праці. Дослідник зазначає, що повнота його реалізації впливає на можливості регулювання поведінки студента, визначення цілей в ефективному здійсненні соціальної політики [2, с. 153].

На думку С. Трубич та З. Пушкар *соціальний потенціал* є одним з компонентів людського потенціалу – ресурсом, заснованим на міжособистісних стосунках суб'єктів у певній соціальній структурі, яка організована на основі взаємної довіри і взаємодопомоги з метою встановлення і підтримки зв'язків з іншими суб'єктами заради взаємної вигоди [9, с. 191].

Заслуговує на увагу точка зору щодо рівневої природи досліджуваного феномена. Зокрема на це вказує О. Стрельник і виокремлює в ньому два рівні: об'єктивний і суб'єктивний. Вважається, що на об'єктивному рівні соціальний потенціал охоплює сукупність наявних соціальних ресурсів (матеріальних, освітніх, професійних, культурних), а на суб'єктивному – особисту готовність до опанування ресурсів, усвідомлення цінності наявних ресурсів, і способів їх відтворення та збільшення [8, с. 149].

Викликає інтерес теза О. Михайлова, який вважає, що *соціальний потенціал* студента, а відповідно й більш високий ступінь зрілості середовища його існування, стає насиченішим за умови активного сприяння його соціальній зрілості у середовищі формального існування (мають на увазі навчально-виховний процес навчального закладу) [7, с. 12].

Варто згадати судження М. Лукашевича та М. Тулекова, які пропонують три смислові аспекти поняття "соціальне":

а) властивість, внутрішньо притаманна індивідам і спільнотам;

б) відображає зміст і характер взаємодії між суб'єктами,

як результат виконання людиною певних соціальних ролей;

в) результат взаємодії і може мати вияв у культурі, оцінках, орієнтаціях, поведінці, духовній діяльності, способі життя людей та ін. [6, с. 70].

До розуміння сутності соціального потенціалу мають значення висновки В. Виноградової стосовно феномена соціалізації особистості як процесу і результату засвоєння та активного відтворення основних соціогенних потенцій людини, до яких належать: формування професійних, світоглядних і громадських якостей майбутнього фахівця; розвиток професійних здібностей як передумова подальшої самостійної професійної творчості; становлення інтелекту і стабілізація рис характеру; перетворення мотивації та всієї системи ціннісних орієнтацій; формування соціальних цінностей у зв'язку з професіоналізацією [3, с. 150].

Викладене уможливорює висновок, що процес формування *соціального потенціалу* здійснюється протягом всього життя як під впливом різних соціальних інституцій (сім'я, релігія, освіта, економіка, політика), так і з ініціативи особистості та залежить від цілісності становлення таких її аспектів, як духовно-творчий, трудовий, культурний, фізичний, інтелектуальний, професійно-кваліфікаційний потенціали з урахуванням ментальних характеристик регіону та специфічного соціального середовища, в якому відбувається етап становлення.

Тому варто погодитися з твердженням В. Вербця, який зауважує, що аналіз процесу формування потенціалу молоді має бути багатофункціональним і уможливити відстеження впливу педагогічних, психологічних, соціологічних, соціокультурних чинників на розвиток особистості [1, с. 21].

Відповідно бачиться доцільним виокремити такі групи характеристик, які певною мірою репрезентують структуру евристичної моделі досліджень формування *соціального потенціалу* особистості на об'єктивному (сукупність соціальних ресурсів особистості) та суб'єктивному (здатність до опанування, відтворення та їх збільшення) рівнях:

– **соціально-креативні здібності:** творче самовираження, реалізація творчого потенціалу у проблемних ситуаціях соціального змісту, спроможність до продуктивного розв'язання соціальних проблем;

– **соціально-аналітичні властивості:** можливість усвідомлення причин соціальних подій та передбачення їх наслідків, зростання показників загального розвитку, емпатії, здатності до диференціації власних емоцій і стриманості у їх вираженні, спроможність до адекватного розуміння інформації соціального змісту, соціальний і емоційний інтелекти (соціальна чутливість);

– **соціально-адаптивний потенціал:** пристосування до соціального середовища та співіснування з соціумом, формування самосвідомості й рольової поведінки, здатність до самоконтролю адекватних зв'язків та стосунків, емоційний комфорт, високий соціальний статус індивіда в даному середовищі;

– **особистісна спрямованість:** розвиток схильностей та інтересів, системи цінностей, здатність до самопізнання, прагнення до самовдосконалення та самореалізації;

– **соціальна зрілість:** соціальна активність, соціальне самовизначення, соціальна відповідальність (усвідомлення власного місця у суспільстві, власних дій і відповідальність за них), професійне спрямування у різноманітних видах навчально-виховної діяльності ;

– **професійна компетентність:** обсяг професійних знань, умінь та навичок, готовність і спроможність повноцінно завоювати систему соціально-професійних ролей, які пов'язані з професійною діяльністю, усвідомлення свого прагнення до вибраної професії, оцінка своїх особистісних рис та якостей як майбутнього фахівця.

Репрезентація цих груп характеристик не є остаточною – під час проведення експериментальної роботи можуть бути визначені додаткові евристичні групи.

Крім того, не варто залишати поза увагою особистісні характеристики студентів. До числа пріоритетних характеристик соціального та професійного самовизначення можна віднести креативність, мобільність, компетентність, готовність до самопізнання, саморозвитку, самоактуалізації. Ознаками соціально-психологічної адаптації є широкий світогляд, спеціальна ерудиція, спостережливість, мовна культура, проникливість, глибокий інтелект, оригінальність суджень, здатність до нестандартних рішень та дій, сприйнятливність до нових ідей, форм і технологій, активність, індивідуальність, рефлексивність, відповідальність, самостійність.

Викладене є підставою для розуміння **соціального потенціалу** як системи ціннісних орієнтацій, сукупності знань, умінь та навичок, професійних, світоглядних і громадянських якостей, адаптивних можливостей особистості, що дають їй змогу самовизначитися, самореалізуватися та пристосуватися до соціального середовища.

Метою наших подальших досліджень є визначення критеріїв та показників сформованості соціального потенціалу.

Література

1. Вербець В. Соціально-педагогічний моніторинг духовно-творчого потенціалу студентської молоді: проблеми та перспективи / Вербець В. // Збірник наукових праць Полтавського державного педагогічного університету ім. В. Г. Короленка. – Випуск 3 (50). – Полтава, 2006. – 242 с.

2. Вербець В. Формування та реалізація духовно-творчого потенціалу / Вербець В. // Соціальна психологія. – 2004. – № 3 (5). – С. 150-162.

3. Виноградова В. Проблеми соціалізації студентської молоді / Виноградова В. // Соціальна психологія. – 2007. – № 9. – С. 150-154.

4. Зрайко Р., Карп'юк Л. Цінності педагогічної спільноти – важливий чинник реформування освіти / Зрайко Р., Карп'юк Л. // Соціальна психологія. – 2005. – № 5. – С. 114-123.

5. Кравченко Т. Соціалізація та особливості її прояву у студентському середовищі / Кравченко Т. // Збірник матеріалів регіональної науково-практичної конференції “Феномен ідентичності: зміст, структура та механізми формування”. – Рівне, 2008. – С. 58-62.

6. Лукашевич М., Туленков М. Соціологія: навч. посібник / Лукашевич М. Під ред. М. В. Туленкова. – К.: МАУП, 1998. – 276 с.

7. Михайлов О. Формування соціальної зрілості студентів економічного профілю. – Дис... к.пед.н.:13.00.07. / Михайлов О.; Кіровоградський держ. пед. університет ім.В.Вінниченка. – Кіровоград, 2000. – 202 арк. – Бібліогр.: арк.179-196.

8. Стрельник О. Поняття соціального потенціалу в інтерпретації проблеми тендерної нерівності // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2006. – № 4. – С. 147-160.

9. Трубич С., Пушкар З. Соціально-економічна сутність та особливості формування людського потенціалу / Трубич С., Пушкар З. // Актуальні проблеми економіки: Науковий економічний журнал. – Київ, 2006. – № 4. – С. 186-192.